

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "זארא" (ובו ד' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק י"ג "אימת מוות"

ובטבע האוזן האנושית שלא הייתה קולטת זאת, ברם הגרעק"א מרוב חביבות התורה שמע את הדברים שנאמרו ברחוק וכבדות שמיעתו לא הפריעה לו כיון שלא היה דבר חביב עליו והדברים נפלאים למתבונן)

ועל כן הבין משה רבינו שאם בני ישראל אינם מתגעגעים ומצפים לישועה אף שזה נוגע לתכלית חייהם הרי שהאשמה בו, כי בני ישראל אינם מאמינים שהוא הגואל האמיתי דסבורים דאי אפשר שהקב"ה ישלח להם גואל שהוא כבד פה וכבד לשון שזה בעל מום גדול מאד, מכוח זה נשא משה רבינו ק"ו שפרעה שהשליחות אינה לטובתו ודאי לא ירצה לשמוע אליו אפילו אם הייתה לשונו צחה ביותר, לא כ"ש שהוא כבד פה וכבד לשון, ויש כאן שתי ריעותות. ראשית המגבלה הפיזית שלו שמכבידה לשמוע את השליחות, שנית עצם הדיבור שהוא לרעתו.

ברם תמה השפת"ח על פירוש רש"י הנ"ל (וכבר עמדו בזה הרא"מ הגור אריה והלבוש אורה) דהיאך יכול היה משה רבינו לטעות ולומר שהסיבה שאין בני ישראל שומעים אליו כי הוא כבד פה וכבד לשון והלא התורה מעידה כי נואשו מקוצר רוח ועבודה קשה, כלומר שנואשו לחלוטין מן הגאולה ה' ירחם ואין הם מצפים לגאול, למה א"כ תלה משה רבינו שהסיבה כי הוא כבד פה וכבד לשון? ותיירץ ע"ז דמשה רבינו לא ידע באותה שעה את הסיבה האמיתית למה נואשו בני ישראל מן הגאולה מפני קושי הגלות וכובד הגזירות (והתורה כתבה את הסיבה האמיתית) ולפיכך תלה את הקושי בו עצמו.

(ברם יש להבין דלמה בתחילה קיבלו בני ישראל בשמחה רבה את השמועה שהגיעה עת פקידתם ולא שאלו את עצמם היאך גואל זה יוכל לגאלם אחרי שהוא כבד פה וכבד לשון? עוד יש לתמוה, שהרי כבר דיבר עם פרעה והיה לו משא ומתן שלם עמו הוי אומר שפרעה שומע היטב מה מדבר אליו משה אלא שהוא אינו רוצה לשמוע אליו כי הדבר הזה נאמר לרעתו ולפיכך אינו מעוניין בו, למה א"כ תלה הכל בכבדות פיו ולשונו? והנה באמת היה אהרן כבר נוכח יחד עמו בשליחות אל בני ישראל ואל פרעה ויתכן ששמעו את עיקר הדברים מפי אהרן ולפיכך קיבלו אבל הוא עצמו אינו ברור, ואהרן כיון שהוא נביא יודע מה שנאמר למשה לפיכך לא הפריעה כבדות הפה שיבין את כל השליחות. ואולי

(א) מהו הק"ו שעשה משה שפרעה לא ישמע אליו.

איתא בפרשה (פ' ו' פס' י"א י"ב) **"וידבר ה' אל משה לאמר בא דבר אל פרעה מלך מצרים ושלח את בני ישראל מארצו. וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים".**

ופרש"י: "ואני ערל שפתיים אטום שפתיים, וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום, ערלה אזנם, אטומה אזנם משמוע, ערלי לב אטומים מהבין וכו'. ואיך ישמעני פרעה, זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה" עכ"ל.

יש להבין למה שינה רש"י ופירש את הפסוק שלא על הסדר, שמתחילה פירש עניין ערל שפתיים שהוא כבד פה וכבד לשון ואחרי כן פירש את הק"ו שעשה משה רבינו, דאם בני ישראל לא שמעו אל קולו על אחת כמה וכמה שפרעה לא ישמע אליו וממילא אין כל תכלית בשליחות שלו אל פרעה. ואין זה על סדר הפסוק כפי שבדרך כלל הוא עושה.

ובשפת"ח עמד בזה והסביר דרש"י בא לאפוקי שלא נטעה לחשוב שישנם בזה שני דברים נפרדים, דבני ישראל לא שמעו אליו מפני שהייתה דעתם קצרה שכבר לא היו יכולים לצפות לגאולה לאחר שהתחזקו הצרות עליהם אחרי שמושה רבינו הגיע לגאלם. ובנוסף יש את הצרה שלו שהוא כבד פה וכבד לשון ואין מבינים את שפתו. לפיכך הפך רש"י את הסדר ופירש קודם את נושא ערלות שפתיים ורק אחרי כן פירש את הק"ו (שהוא אחד מהעשרה ק"ו שבתורה) בזה רצה רש"י לומר דבאמת הקושי של בני ישראל הוא יותר מצד ערלות השפה שלו ולפיכך יש כאן ק"ו טוב, דאם בני ישראל ששליחות זו היא לטובתם וצריכים להבין את שפתו אפילו כשהוא ערל שפתיים, שהרי אדם שמצפה לדבר ומשתוקק אליו מאד יבין כל דבר ששייך לעניין שמצפה לו ואפילו שהדברים נאמרים לו בשפה שאינה ברורה לו.

(כעין משל נוכל להביא ממועשה נורא שהיה עם מרן הגרעק"א זיע"א שהיה בזקנותו כבד שמיעה עד שכמעט ולא היה מסוגל לשמוע דברים שנאמרו בסביבתו, אך כל זה נגע רק לדברים שלא הייתה להם שייכות לתורה, ברם אם היו מדברים בפלפולי דאורייתא היה מאזין לא רק כשדיברו אליו אלא גם כשהדברים נאמרו רחוק

מתייאשים לחלוטין מן הגאולה, אם כן איזה טעם יש לשליחות הזו והלא כ"ש שפרעה לא ירצה עתה לשמוע.

ברם עדיין יש לתמוה, למה לא אמר לו הקב"ה שסיבת המעכב אינה כפי שסובר דהוא מטעם ערלות שפתים אלא קוצר רוחם מקושי השעבוד ולולי כן היו שומעים לו על אף כבודות פיו, וא"כ כבר אין הק"ו נכון, דאפשר שבני ישראל אינם שומעים אפילו דבר שהוא לטובתם משום שכבר דעתם קצרה, אבל פרעה ישמע אל משה אע"פ שהוא ערל שפתים כיון שאין דעתו קצרה ואפילו שהשליחות היא לרעתו? ונראה דעדיין יכול היה משה רבינו לטעון דעיקר הקושי של קוצר רוחם וכבודות השעבוד קשה להם כי הם אינם משיגים את הגאולה דרכו, אבל אם היה צח לשון יכול היה לשבת עמם ולהחדיר בתוכם את הציפיה הנכונה לגאולה, נמצא שהתייאשו מהגאולה בשל כבודות פיו כיון שלא עומד לצידם להשפיע עליהם תקוה ונחמה. ועל כן עדיין יש לק"ו שלו מקום גם על פי האמת שסיבת אי שמיעתם היא בשל רוחם הצרה, דאם בני ישראל שהשליחות לטובתם אינם יכולים לשמוע כי אינם מבינים את שפתו על אחת כמה וכמה שפרעה לא ישמע את השליחות אפילו שאין דעתו קצרה כיון שעורלת שפתו לא תשכנע את פרעה בחשיבות שליחותו, דהרי אפילו אם היה צח לשון לא היה רוצה לשמוע את הבשורה שנושא לא כ"ש כשפתו ערלות דוודאי שיהיה לו על כך להיתפס כדי שלא לקבל את השליחות, לפיכך אליבא דדעתו של משה מינה לו הקב"ה את אהרן שיהיה אף הוא שליח לגאולה כדי שתרג הטענה הזו (ויעוין ב"אור החמה" להגאון הצדיק רבי זונדל קרויזר זצוק"ל שכתב כעין זה ליישב את רש"י)

וזהו עומק פירוש רש"י "לפי שאמר משה אני ערל שפתים" דרך משום טענתו של משה שיש בו את החסרון של חיתוך הדיבור אין הוא יכול לעשות של שליחותו, לפיכך צריך הוא לאהרן כדי שיוכל להליץ בעדו אל פרעה כדי שיכנסו דבריו לאוזנו, אבל אליבא דאמת לא היה כל חיסרון בכבודות פיו של משה לעשות את כל השליחות גם אם לא היה אהרן מתמנה לשליח, פרעה היה שומע את הכל כי כאשר יש שליחות מאת הקב"ה אין צריכים את מעלת השליח. ולעולם יכול היה פרעה לקבל את הגילוי של הקב"ה בחלום או בכל צורת נבואה בלי שהקב"ה ישלח לו נביא (כפי שבלעם ואבימלך קיבלו נבואה) אלא שלגודל טומאתו לא היה יכול לקבל את הנבואה בצורה כזו ולפיכך היו צריכים להלביש את השליחות בצורה טבעית, וכדי שידע שהכל הוא מאתו יתברך, אדרבה כבודות פיו של משה רבינו רק משמשת כמעלה, דאם היה לו לשון לימודים יכולים היו האפיקורסים לומר דבאמת אין לו שליחות מאת בורא עולם אלא משה רבינו בכישרונו המיוחד הצליח לשכנע את פרעה ולפיכך הצליח לשכנע את פרעה לשלח את בני ישראל ממצרים (כשרון דמגוג) לפיכך עשה הקב"ה כבוד פה וכבוד לשון להראות לעולם כי לא מכוח משה רבינו

(בדרך האפשר) בפעם הזו דיבר אליהם משה רבינו בלי אהרן ולפיכך תלה את החיסרון בו עצמו, ברם א"כ ידע משה רבינו שיכול הוא להעביר להם את דברי הגאולה על ידי אהרן למה א"כ חשש שלא ישמעו לו יותר הרי יכול הוא מעתה ואילך להעביר את דברי הנבואה על ידי אהרן כפי שאכן ציווה הקב"ה על אהרן שהוא יהיה זה שמשמיע את הנבואה לבני ישראל ולפרעה, וצ"ע. ואולי בדוחק אפשר לומר דהרי ידוע שאין כוח בשליח יותר מכוח המשלח ממילא אם משה רבינו עצמו אינו יכול להשמיע את דבר הגאולה לא יועיל גם אהרן כיון שהוא בא מכוחו עד שלא יקבל מינוי מיוחד מאת השי"ת. לפיכך סבר משה רבינו שמה שבני ישראל שמעו את דבר הגאולה כל עוד לא הייתה הרעה בתנאים אבל ברגע שהמצב נעשה רע מאד תולים בני ישראל את האשמה כי הוא לא יכול להעביר את השליחות כהוגן ועל כן אי אפשר שתגיע הגאולה דרכו, ולא כ"ש שפרעה ברגע האמת כשיצטרך להוציא את בני ישראל לא ירצה לשמוע בשום אופן וממילא אין תכלית לשליחות, על כן בא הקב"ה ועשה מינוי מיוחד לאהרן שיהיה בגדר נביא של משה שיהיה לו כוח מיוחד שהדיבור של משה יצא מפיו של אהרן באותו כוח כאילו היה משה עצמו מדבר בלי החסרון של כבוד פה וכבוד לשון ובזה כבר לא תהיה מניעה מבני ישראל לשמוע אליו וכמו כן פרעה יאלץ לקבל את השליחות ואפילו שלא ירצה לשמוע ברם בעל כורחו יקבל את השליחות).

והנה בפסוק הבא "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים" פירש רש"י "לפי שאמר משה אני ערל שפתים צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ" נראה דהקב"ה חש לטענת משה רבינו שכבודות פיו מונעת את השליחות ומסיבה זו לא ישמע אליו פרעה וכדי שלא תפריע הוא מצרף את אהרן כשליח להשמיע את דבריו לבני ישראל ולפרעה. ויש לשאול והלא כבר טען משה רבינו (פר' ד' פס' י') "לא איש דברים אנוכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבוד פה וכבוד לשון אנוכי וע"ז עונה לו הקב"ה "מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש הלא אנוכי ה' ועתה לך ואנוכי אהיה עם פיך והוריתך אשר תדבר" הרי שכבר נטענה הטענה של כבודות פה וכבודות לשון והקב"ה אומר לו שלא תפריע הטענה כלל כי הרי שכונה תדבר מתוך גרונו וזה פירוש ואנוכי אהיה עם פיך וגו'. א"כ היאך יכול הוא לבוא בטענה כזו לקב"ה והרי ברור שאם הקב"ה אומר לו שלא תהיה המגבלה מצד כבודות פיו לא תהיה מניעה, ואם תקשני היאך לא שמע פרעה הלא הקב"ה אמר לו כבר כי פרעה לא ישמע אליו מיד אבל לאחר זמן לא תהיה לו הברירה ויוכרח להוציא בעל כרחו וצ"ע. (ואולי אפשר לומר דאה"י אם היו בני ישראל שומעים ולא מתייאשים מן הגאולה לא הייתה למשה רבינו מניעה לבוא ולומר את דברו לפרעה אפילו שהוא כבוד פה ולשון כיון שהוא הולך בשליחותו של הקב"ה, ברם ברגע שהוא רואה את בני ישראל

שהקב"ה עומד לגאול אותם אמר גם כן עם אהרן, ואפילו הכי לא שמעו אליו מקוצר רוח ומעבודה קשה, מה נשתנה כעת? וצ"ל דמקודם אמנם אהרן אמר עם משה אבל לא בתורת ידא אריכתא ולפי קושי השעבוד עדיין יכולים היו לשמוע צורת הגדה זו אבל עתה לאחר קושי השעבוד ודעתם הקצרה כאן היו צריכים למינוי של אהרן כמתורגמן של משה רבינו, דההגדה תהיה כאילו יצאה מפי משה רבינו אבל דרך פי אהרן וכזו הגדה יוכלו לשמוע ולא תהא דעתם קצרה)

ועדיין צריך להבין, למה אנו צריכים לכל זאת ולמה אין הקב"ה מרפא את קושי הדיבור, והרי יש ביד הקב"ה לעשותו שיהיה קל לשון ויוכל לומר את הגדתו בלי שבני ישראל יתקשו להבינו, למה לא ריפא אותו הקב"ה באותה שעה? ברם באמת אין זו טענה כלל, אדרבה זוהי המעלה, דלכך עשה קב"ה את משה רבינו כבד פה וכבד לשון כדי שעל ידי כך יתפרסם כוחו של הקב"ה בעולם בעת שיוציא את בני ישראל ממצרים, ברם אם היה מרפא את לשונו היו תולים את כל הנס במשה רבינו ולא בהקב"ה והיה חסר בקידוש שמו יתברך בעולם.

ואם תקשני דאם כן מה הועלתו במינוי אהרן וכיון שאהרן היה קל לשון אולי יתלו את גודל הנס בזה שאהרן היה מפליא לדבר ומאי שנא משה מאהרן? ונראה לומר דעיקר החשש היה אם משה רבינו יהיה קל לשון כיון שעיקר השליחות נעשית על ידו, כאן יש את הסכנה שיתלו את גודל הנס במשה רבינו ולא בהקב"ה (חלילה) אבל אהרן הוא רק מתורגמן (כפי שנאמר באונקלוס) ועיקר המעשה נעשה על ידי משה רבינו וע"כ אי אפשר לטשטש את גודל הנס שמשה רבינו עם כבידות פיו (והמתורגמות היא כוח צדדי) הצליח להוציא את בני ישראל ממצרים כאן יתלו כולם את גודל הנס רק בהשי"ת לבדו, לפיכך הותירו כבד פה וכבד לשון (ולבסוף נתרפא משה רבינו מכוח התורה כדאיתא במדרש רבה דברים). ומכל מקום ירדה הטענה על בני ישראל שלכתחילה שמעו בלי מתורגמן ואילו פרעה שמע עם מתורגמן ויש נפקא מינה גדולה ביניהם.

ברם עדיין יש לתמוה על הסבר הגר"ש משפיטיווקע ז"ע דלמה הוצרך אהרן להימנות כשליח, והרי די שהשי"ת יבטיח למשה רבינו שפרעה לא ישמע לו ולא יהיה מקרבי התשובה כפי שאכן הפסוק אומר תיכף "ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים ולא ישמע אליכם פרעה ונתתי את ידי במצרים והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים בשפטים גדולים וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את יד על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם" הרי שהקב"ה מבטיחם שלא ישמע אליהם פרעה ממילא כל הסיבה למינוי של אהרן בטילה, שהרי כל הטעם אליבא דהגר"ש זצוק"ל נועד כדי למנוע את טענת משה רבינו שפרעה ישמע אליהם כי הוא מקרבי התשובה ויהי קטרוג גדול על עם ישראל, אבל עתה שהקב"ה מבטיחו שלא ישמע אליהם פרעה ממילא כבר לא יהיה קטרוג למה אי"כ נתמנה אהרן? גם עצם

פרעה מוציא את בני ישראל ממצרים אלא כי כך הוא רצונו של הקב"ה ודו"ק היטב.

וב'פרדס יוסף' הביא את דברי הגה"ק רבי שמשון משפיטיווקע זצוק"ל זיע"א להקשות על הק"ו, דנראה דהתורה באה להעיד על הק"ו שהוא ק"ו גמור ולית לו פירכא, דאיתא במדרש תנחומא (ויקרא ח') גבי יונה הנביא שלא רצה לקרוא את הנבואה על נינוה בטענה שהגויים הם "קרבי תשובה" ובנקל יכולים הם לשוב אל הקב"ה, כיון שכן חשש יונה הנביא יתחייבו שונאיהם של ישראל כליה רח"ל, שכן יהיה קטרוג גדול על עם ישראל ששומעים תוכחה מנביאי ישראל תמיד ואינן שבים בתשובה ואילו הגויים שומעים תוכחה פעם אחת ותיכף שבים אל ה', לפיכך ברח יונה לחו"ל כי אין הנבואה שורה בחו"ל. לפי"ז תמה הגה"ק רבי שמשון משפיטיווקע ז"ע דאין כאן ק"ו, דישראל אינם שומעים כל כך לנביאיהם כי כך הוא טבעם ולפיכך יתכן מאד שלא ישמעו אף לנבואה שנועדה לטובתם, אבל פרעה הוא מקרבי התשובה ולפיכך אפשר שישמע אל משה רבינו ואפילו שהוא כבד פה וכבד לשון, כי הגוי בטבעו חושש וחוזר בתשובה מהר.

ותירץ על כך דטענת משה רבינו הייתה בדרך ה"איפכא מסתברא" והכי קאמר, אם ישמעני פרעה כיון שהוא מקרבי התשובה זה גופא יעשה אותי "ערל שפתים" כלומר מעתה יינטל ממני פיתחון הפה לסגור על בני ישראל, שהרי עם ישראל אינו רוצה לשמוע אל השי"ת ואיחלו פרעה ישמעני, עכ"ל.

אלא שדבריו לקטני ההשגה אינם מובנים כל עיקר, דאם אכן זו היא כוונת הפסוק למה שולח אותו הקב"ה יחד עם אהרן לומר את השליחות והרי טענת משרע"ה להימנע כליל מהשליחות (דומיא דיונה שרצה להימנע לחלוטין מלומר את הנבואה) שהרי פרעה ישמע את משה גם עם כבדות פיו ואילו עם ישראל אינם שומעים אליו ועל ידי זה יהיה ח"ו ערל שפתים מללמד על עם ישראל זכות, וא"כ מה היא התשובה לטענתו? ברם אפשר לפרש את עומק כוונתו, דבאמת כל הקושיא על עם ישראל תהיה רק אם משה רבינו עצמו יאמר את הנבואה לפרעה ופרעה ישמע אליו כיון שהוא מקרבי התשובה אז תהיה ח"ו טענה על עם ישראל, דאיך עם ישראל אינו שומע את שליחות משה רבינו אע"פ שהיא לטובתו ואילו פרעה שומע. אבל עכשיו שאהרן מצטרף אליו בשליחות לא תהיה טענה כלל על עם ישראל, דיכולים הם ליכות בדין, דאף הם היו שומעים אל משה רבינו דרך שליחות אהרן ופרעה ששמע את נבואת משה דרך אהרן אינו מהוה טענה על בני ישראל ששמעו את נבואת משה רבינו בלא שליחות אהרן, נמצא שהמינוי היה למנוע טענת משה רבינו ואני ערל שפתים מלהגן על עם ישראל.

(וצריך עדיין ביאור, שהרי משה ואהרן כבר היו אומרים לישראל מלכתחילה את הגדתם ואז הרי שמעו ושמחו שהם נגאלים ומסתמא שגם את השמועה שאמר להם

שהוא הגואל ראשון גם אם הוא כבד פה וכבד לשון, דאם היו חדורים באמונה שבמהרה יושעו צריכים היו להטות אוזן ולהקשיב גם אם השפה אינה ברורה, לא כ"ש תגדל הטענה עליהם כשפרעה שאמור לא להבין את השליחות כי היא נוטה לרעתו ובכל זאת שמעה כיון שהוא מקרבי התשובה בזה עלולה מידת הדין לקטרג על עם ישראל שאינם מצפים לישועה, לפיכך מינו את אהרן כדי שלא יבלוט הקטרוג על עם ישראל, וזוהי כנראה כוונת הגה"ק משפיטיוקע זי"ע, ודו"ק היטב.

ב) היאך מותר היה לחמו"ע למסור את נפשו אם לא היו מצויים ע"כ מעיקר הדין?

אתיא בפרשה (פר' ז' פס' כ"ח) "ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מיטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנודיך ובמשארותיך".

ובגמ' בפסחים (דף נ"ג ע"ב) תמה תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישראל ועזריה שמסרו עצמן על קידוש השם, נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו ובאו בביתך וכו' ובתנודך ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה.

מדברי הגמ' הנ"ל מוכח לך דמצד הדין לא היו חמו"ע צריכים למסור את נפשם אלמלי נשאו ק"ו. וצ"ב אמאי לא היו מצווין והלא ע"ז היא אחת מגי עבירות שעליהן נאמר יהרג ובל יעבור. ורש"י פירש דהיו צריכים לדרוש את הפסוק "וחי בהם" ולא שימות בהם. והדברים צריכים ביאור, ובמהרש"א כתב שתודוס איש רומי סבר שאף באיסור ע"ז אין חיוב למסור את עצמו למיתה והרי הוא שווה לשאר עבירות שנאמר בהן וחי בהן ולא שימות בהן. (וצ"ב מה עם "ונקדשתי בתוך בית ישראל" שצריכים למסור את השם על קדושת השם) ובתוס' הביאו שיטת ר"ת שהצלם לא היה ע"ז אלא אנדרטה של מלך ולא היה בזה אלוהות, לפיכך לא היו צריכים למסור את עצמם למיתה, ומכל מקום נשאו ק"ו מהצפרדעים למסור את הנפש אף במקום שאין ע"ז דהרי הצפרדעים עשו למען קדושת שמו יתברך מסירות נפש ואפילו שלא היו ברות ציווי, כ"ש מי שהוא בר ציווי חייב למסור את הנפש על קדושת השם יתברך. ברם ר"י מחולק על ר"ת ומפרש דמייירי בע"ז אלא שהייתה להם אפשרות לברוח ולא ניסו כלל לברוח אלא מסרו נפשם למיתה, ועל זה תמה תודוס, בשלמא אם כבר נמצאו בתוך הניסיון אסור להם לעבור ולעשות את העבירה, אבל מהיכי תיתי שחייבים להישאר במקום ולמסור נפשם, אדרבה ע"ז קיים הציווי של וחי בהם, על כן ענה שהם למדו את הק"ו מהצפרדעים שהיו יכולים לברוח ובחרו שלא לברוח, ולמדו ק"ו מהצפרדעים שלא היו כלל מחויבות להיכנס למשארות שהרי היו הרבה צפרדעים וכל אחת יכולה לומר לא עלי חל הציווי ומכל מקום רצו להיכנס כדי שיתקיים רצון השי"ת.

הטענה שפרעה ישמע מיד אינה מובנית, דאינו דומה לניווה שאף שהיו שקועים בגזל ועוונות אחרים עדיין לא נמנעה מהם דרך התשובה כי לא כפרו במציאות שיש בורא עולם ואם הוא מזהיר שניווה תחרב בשל העוונות ישו בו בתשובה, אבל פרעה הרי לא הכיר כלל בהשי"ת כפי שאמר, מי ה' אשר אשמע בקולו, ועשה את עצמו לאלוה ואמר "לי יאורי ואני עשיתני" כביכול ברא את עצמו והיאך שייך באדם כזה דרך חרטה?! בר מן דין, הרי כבר הייתה ההבטחה של השי"ת לאברהם אבינו בברית בין הבתרים "וגם את הגוי דן אנוכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" ומזה גופא היה על משה רבינו להסיק שפרעה לא ישמע אל ה' שהרי אם יוציאם מידית לא יתקיים "וגם את הגוי דן אנוכי".

אמנם זה אפשר ליישב דנתבאר במפרשים ז"ל דשני עניינים היו במכות מצרים משפט ועונש על מה שהם השתעבדו בישראל ואותות ומופתים כדי להשיבם בתשובה, והנפקמ"ע ביניהם לענין ההתראה, דהתראה לא נאמרה רק לגבי האותות והמופתים שה' ירבה במצרים כדי להשיבם בתשובה ועל זה היו צריכים התראה (שהרי כבר עברו את העבירות ואין את סיבת ההתראה לגבי עונש שבא קודם החטא) דאם לא כן לא יתעוררו לשוב בתשובה, אבל את המכות שקיבלו מצד עונש ומשפט לא היו צריכים התראה שהרי כבר התחייבו על מעשיהם הרעים והתראה זו למה? לפי"ז אפשר לומר דאה"נ כבר הובטח עם ישראל בברית בין הבתרים, שהקב"ה ידין את מצרים בשפטים גדולים ומכל מקום אין מינה ראיה שפרעה לא ישמע אליהם מיד, דמה שנענשים עתה משום שכבר נתחייבו בעונשים כבדים על כל מה שחטאו כנגד עם ישראל ולפיכך צריכים הם להיענש אף בלא התראה, וגם אם היה פרעה שומע אליהם ומצוה לשחרר את עם ישראל מיד מעול הגלות עדיין היו צריכים להיענש. לפיכך היה למשה רבינו חשש שמא ישמע פרעה אליהם מיד וממילא יעשה ערל שפתים ולא יוכל יותר לטעון לזכות עם ישראל.

ועדיין יש להבין מהו הקטרוג על עם ישראל שהרי משה רבינו לא נשלח לומר תוכחה לעם ישראל ולא שמעו כפי שהיה בזמן יונה הנביא ומה שבני ישראל לא היו יכולים לקבל את בשורת הגאולה הרי יש למשה רבינו הסבר משום שהוא ערל שפתים וקשה להם להבינו (כפשוטו ממש) וא"כ למה שיהיה קטרוג על עם ישראל אם פרעה שומע ומבין בגלל שהוא מקרבי התשובה? ושמא הקטרוג על עם ישראל שחסר להם ב"ציפית לישועה" דכפי שיש כיום חיוב גמור לצפות בכל יום ובכל שעה לביאת גוא"צ במהרה בימינו אמן, וזהו אחד מ"ג עיקרי האמונה ומי שחסר באמונה זו הרי הוא בגדר אפיקורוס רח"ל. ולעתיד לבוא יתבע כל אחד ואחד בין הדברים "ציפית לישועה? וכך הדין גם בגאולה הראשונה, הייתה חובת האמונה על כל יחיד להאמין שהקב"ה ידין את הגויים בבוא הזמן ויוציאם ממצרים ויביאם לארץ ישראל המובטחת לאבות הקדושים. לפיכך הייתה טענה קשה על עם ישראל שאינם שומעים למשה רבינו

העולה מכל זה שכל היכא שיכול לברוח אסור למסור את הנפש וטפי עדיף לקיים את שניהם, וחי בהם וגם שלא יעבור על רצון השייית. ורבי עקיבא לא הלך למסור את עצמו לקידוש ה' רק התפלל מתי יבוא לידי ואקיימנה כלומר שיהיה בגדר מחויב ויקיים בגופו מצוות קידוש השם. והתמיהה תתעצם מדברי מדרש שיר השירים רבה (פרשה ז' אות י"ג) "נבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלושה, ושלושה מכל ישראל, וחנניה מישאל ועזריה שהיו שלושה מישראל עמדו ומיחו על עצמן ולא עבדו עבודת כוכבים, הלכו להם אצל דניאל, אמרו לו, רבינו דניאל, נבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלושה שלושה, ולנו הפריש מכל ישראל, מה אתה אומר לנו, נסגוד ליה או לא? אמר להם הנה הנביא לפניכם לכו אצלו, הלכו להם מיד אצל יחזקאל, אמרו לו כמו שאמרו לדניאל, נסגוד ליה או לא? אמר להם כבר מקובל אני מישעיה רבי "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם" (ישעיה כ"ו) עכ"ל. ושם מבואר שאמר להם מפורשות לסגוד לפסל וזה מה שנתכוון, חבי כמעט רגע וכנראה שסבר המדרש כדעת ר"ת שהיה רק איקונין של מלך ולא ע"ז) למה לא שמעו לקול יחזקאל? ברם יש המשך במדרש שם מה שהשיבו חמו"ע "ומה אתה רוצה שיאמרו שהשתחוו לצלם כל האומות? אמר להם ומה אתם אומרים? אמרו לו, אנחנו רוצים לתת לצלם פגם, שנהיה שם ולא נשתחווה לו, כדי שיאמרו שהצלם הזה כל האומות משתחוים לו חוץ מישראל".

ובביאור העניין יש לומר דהכי טענו חמו"ע לנביא אה"י ההוראה הפרטית לכל יחיד ויחיד, שיכול להשתחוות לצלם, אבל אי אפשר שכל האומות ישתחוו לצלם, שאם כן יש כאן פגם בכבוד הבורא יתברך שכולם משתחוים כנגד רצונו של בורא עולם, ולכך אפילו שאין יחיד בפני עצמו מחויב למסור את נפשו על קדושת השם יתברך אבל צריך שישאר מקום בעולם שלא תהא פגיעה בכבודו של הבורא יתברך. ובזה נוכל לבאר את המימרא של הגמ' "ביקש הקב"ה להפוך את העולם כולו לדם" רצה לומר שאמנם היה מותר לישראל להשתחוות לצלם, אבל כיון שיש כאן פגיעה בכבוד הקב"ה אין לו צורך בעולם כזה, אך כשראה את מעשה חמו"ע שהשאירו מקום בבריאה שבו אין עובדים לצלם השאיר את העולם קיים ודו"ק היטב.

ג) בעניין שצריך להשמיע את קולו בתפילה.

איתא בפרשה (פ' ח' פס' ח) **"ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה"**.

ויש להבין למה בכל הנמכות לא נאמר לשון "ויצעק" רק במכת הצפרדעים? וראיתי שכבר עמד בזה השפת"ח וז"ל "מקשים העולם, למה שינה הכתוב בצפרדעים ויצעק משה אל ה' ובשאר מכות כתיב ויעתר משה אל ה' וי"ל משום דאמרינן, המתפלל צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא מפיו, וכאן היו הצפרדעים צועקים כמו שפירש

ומן החת"ס זי"ע ביאר את הק"ו, דהנה הקב"ה נטע בטבע הצפרדעים כוח להיכנס למשארות אפילו שהן חמות ותמותנה ביסורים והרי מידותיו של הקב"ה הן בתכלית הישרות ואין בהן פגימה קלה של עוולה וא"כ לא יתכן שהקב"ה יתן לבריה קלה שתישרף שלא כדן, אם לא שראוי לכל בריה למסור את נפשה על קיום רצון בוראה ואפילו אם לא נצטוותה כי יודעות הן שיש עניין כעת להראות לפרעה הרשע מידת הדין והעונש שבכל מקום יכנסו הצפרדעים ואפילו לתוך התנורים אף שבכך ימותו. מכך נשאו חמו"ע ק"ו בנפשם שעליהם למסור את נפש כדי להפר את עצת נבוכדנצר אפילו שאינם חייבים.

וכבר תמה הגר"מ זילבר שליט"א (בשיטת ר"ת שסובר שלא היה באיקונין של נ"נ שם ע"ז דנעשה רק כאנדרטה לכבודו מהגמ' בסנהדרין (דף צ"ג ע"א) "ביקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו לדם, כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו" ויש להבין, אמאי כעס הקב"ה על כלל ישראל שהשתחוו לאיקונין הנ"ל והלא לא היו חייבים מצד הדין למסור את הנפש? עוד יש לעיין אליבא דדינא, אם חמו"ע לא היו צריכים למסור את נפשם היאך עשו כן? אמנם הם נשאו ק"ו וזה תורה, ברם אליבא דאמת יכולים היו לברוח ומהיכי תיתי להיכנס לכבשן האש ואין ללמוד מהצפרדעים שלא ברחו והרי יכולים היו לברוח שהרי הן לא מצוות על וחי בהן ואילו חמו"ע מצווים על וחי בהם? והכי איתא בשל"ה הק' (שער האותיות אות אלף אמת ואמונה) וז"ל "אינו מחויב להביא עצמו לידי קידוש השם, ואדרבה אם יכול לברוח יברח, או אם יכול לפדות עצמו בכל אשר יש לו, את כל הון ביתו יתן ולא יהרג, ואף דמצינו בהדיא גם במצוות עשה דקידוש השם לחזור אחר מצווה זו, כדאמר רבי עקיבא (ברכות דף ס"א ע"ב) "כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, ובכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו". הן אמת שאין הפשט וגם אין הדין להדר שיבוא לידי מיתה בקדושת השם, דכבר כתבתי שאם יכול לברוח יברח, מכל מקום שייך הידור ונפשו הייתה חושקת שתבוא מצוה לידו באופן שיהיה מוכרח לקיימה" עכ"ל.

ונקט לדינא בשו"ת "שבות יעקב" (ח"ב סימן ק"ו) שבדאי באופן שאפשר לקיים את שניהם שלא לעבור על המצווה ולקיים את "וחי בהם" איכא כמה וכמה ראיות מדוכותין טובא שעדיף לעשות כן וכגון גבי רשב"י ובנו ר' אלעזר שברחו למערה והטמינו עצמם שם י"ג שנה (שבת דף ל"ג ע"ב) ולא מסרו את נפשם על קדושת השם. וכן מצינו בגמ' בסנהדרין דף י"ד ע"א) בשעת השמד שגזרו על הסמיכה וסמך רבי יהודה בן בבא וכשבאו הרומים אמר לתלמידיו רוצו כדי שיינצלו, ורבה בר אבהו ברח מפני השמד וכן רבה בר נחמני. ואמרו בגמ' בסנהדרין (דף ק"ז ע"א) יתרו שברח זכו בניו. ומצינו גם שיעקב ברח לחרן ומשה ברח למדין וכתוב ויברח דוד (הראיות האחרונות שהביא צע"ג שהרי שם לא היה מצוות קידוש ה' ופשיטא שעליהם היה לברוח).

את שיטת הגר"א זי"ע. ולמסקנא הסיק הגרעק"א (בתשובה סימן ל"ב) כדברי התומים שסובר שגם אם כתיבה כדיבור דמי מכל מקום היכא דבעינן לשמוע חסר בשם דיבור.

ובכנפי יונה הביא הערה בעניין, דהדין שנאמר שצריכים שישמיע לאזנו מה שפיו אומר היא הלכה כדיבור, כלומר דיבור כזה שאינו משמיע לאזנו חסר בחפצא של הדיבור, ולפיכך כל היכא שמדבר ואינו שומע מה שפיו אומר חסר בכל המעשה דיבור. אבל כתיבה דמהני כדיבור היא הלכה מיוחדת שהיכא שכותב נחשב הדבר כדיבור והחילוק הוא כזה, דדיבור בחפצא ראוי שישמע כי כך הוא דיבור שיוצא ממנו קול והקול הזה נשמע לאוזנו, וכשהוא מדבר באופן שאי אפשר שישמע באזנו אות היא שהדיבור הוא פגום, אבל דיבור של כתיבה שמעיקרא אינה ברת מציאות של שמיעה מאן יימר שקול בזה לא יועיל אפילו שאינו שומע באוזנו כי במהותו עשה את כל שניתן, א"כ צודק רבי וולף שאם הייתה כזו הלכה שכתובה כדיבור מפני מה אינה מועילה באלם וע"כ הסיק דלא מהני, ורעק"א לא סבר כן אלא אין כתיבה כדיבור יכולה להועיל במקום שיש תנאי שצריך להשמיע לאזנו ודו"ק.

והנה אם נאמר כדברי השפתי חכמים הנ"ל שהיכי שיש רעש גדול חייב הוא להגביר קולו עד שישמע מה שאמר ואם לא חסר בתפילה וכפי שמצינו גבי משה רבינו שהיה צריך לצעוק כדי לגבור על רעש הצפרדעים, א"כ מוכח שהדין להשמיע לאזנו אינו דין כדיבור, שהרי כאן מבחינת הדיבור היה כאן דיבור ראוי שיכול להישמע באוזנו רק שבפועל אינו נשמע בגלל חסרון צדדי, וא"כ ע"כ דהלכה היא להשמיע לאוזנו מה שיוצא מהדיבור, א"כ מוכח כדברי רעק"א שכתובה לא תועיל להוציא ידי חובת ברכה באלם, שהרי לא גרע מדיבור שיצא בקול ואינו מגיע לאוזנו שחסר בדין שישמיע לאוזנו.

ובאמת בפירוש ה"עמק שאלה" להגאון מרן הנצי"ב זי"ע שאילתא (קמ"ג ו') מדייק מדברי בעל השאלות וז"ל וצריך לאגבוהי קליה כי היכי דשמעי אודניה, מאי טעמא שמע כתיב השמע לאוזניך מה שאתה מוציא מפ"ק" מדנקט שצריך להגביה את קולו מוכח דאם יקרא שמע ברבים ואושי קלא דרבים עד שאוזנו אינן שומעות מה שמדבר עליו להגביה את קולו עד שישמעו אוזנו את דבריו, ברם אין מזה כלל סייעתא לדברי השפתי"ח שהבאנו, דהתם זו הלכה בק"ש דנתחדשה בה הלכה דקורא ק"ש צריך להשמיע לאוזנו, ובזה מחדש בעל השאלות דהוא הדין אם יש רעש שמפריע לקולו להישמע לאוזנו דחייב הוא להגביה את קולו, אבל בתפילת שמונה עשרה לא נאמר שמע וא"כ די שהוציא בשפתיו ואינו חייב להגביה את קולו אדרבה שם ההלכה שיתפלל חרש ואסור להשמיע את קולו, ובש"ץ פשוט שצריך שישמעו את קולו כי אם לא כן אין טעם לכל השליחות וצריכים עשרה שיענו אחריו אמון ואם לאו ברכותיו לבטלה וכיון שכן אין מציאות שכל האחרים ישמעו והוא לא ישמע וחייב הוא להגביה את

רש"י בסמוך והוצרך להרים קולו בתפילתו כדי שישמיע לאזנו את תפילתו.

והדברים נשמעים מיוחדים ביותר, דבשלמא אי הוי מתפלל בלא להוציא מפיו כה"ג ילפינן שצריכים להשמיע לאזנו, אבל היכא שהוציא מפיו קול אלא שבשל צעקות הצפרדעים אינו שומע האם כה"ג גם נתחדשה הלכה זו? בר מן דין, והלא ילפינן מתפילת חנה בגמ' בברכות (דף כ"ט ע"ב) דאין להתפלל בקול רק בלחש, ורק גבי ק"ש נאמרה ההלכה שמע השמע לאזנך ופליגי בהכי ר' יהודה ור' יוסי אם צריך שישמיע ממש לאזנו ואפילו נימא שר' יהודה מודה ופליגי רק בדיעבד אם יצא דלר' יהודה יוצא ולר' יוסי אפילו בדיעבד אינו יוצא, מכל מקום יש לחלק בין קריאת שמע לתפילה, (אמנם זה תלוי בשקלא וטריא בגמ' שם, אם לענין קריאת המגילה לא יצא כלל ואכמ"ל) ומהיכי תיתי לחדש כעין הלכה זו.

והנה אמרינן בריש תרומות "חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום" ופירש שם הרע"ב ז"ל דלכתחילה לא יתרום כיון שאינו יכול להשמיע לאזנו ועוין שם בתוס' יו"ט שהמשנה קאי כמ"ד בברכות ט"ו ע"א שאם קרא ק"ש ולא השמיע לאזנו יצא בדיעבד אבל לכתחילה לא יקרא דאף הוא מודה שהמתפלל צריך שישמיע לאוזנו ומה"ט אין לחרש המדבר ואינו שומע לתרום כיון שלא ישמע את הברכה שמוציא מפיו ועוין שם ברכות (דף ט"ו ע"א) אולם שם הוי החיסרון שאינו יכול להוציא כלל קול מפיו והוי חסרון בגברא המברך, אבל כאן הרי הקול נשמע ואין בו כל חיסרון רק שיש רעש חיצוני שמפריע לו לשמוע את הקול וזהו דבר צדדי לחלוטין ומניין לנו שאף זה חיסרון בתפילה.

עוד נושא מעניין יש בתשובות רעק"א (סימנים כ"ט ל' ל"ב) שם דן לגבי חידוש שעוררו גדולי האחרונים זצ"ל בדין כתיבה אם חשיב לה כדיבור או לא ונ"מ לגבי הרבה עניינים. ורצה הגאון רבי וואלף אייגר זצ"ל (דודו) להביא ראיה מהמשנה בתרומות הנ"ל דכתיבה לאו כדיבור, דאם לא כן, אמאי איתא דאלם לא יתרום כיון שלא יכול לדבר והלא יש לו עצה פשוטה לאלם שיתרום ויכתוב את הברכה והרי כתיבה כדיבור ויצא ידי חובת ברכה, אלא ע"כ דכתיבה לאו כדיבור דמי. ברם הגרעק"א דחה את ראייתו, דלעולם כתיבה כדיבור דמי ברם איכא הלכה בברכה דהמברך צריך שישמיע לאוזנו את מה שמברך, וכיון שכן אפילו אם נאמר שכתובה כדיבור דמי ברם אין זה דיבור שיכול להישמע לאזנו (רק נראה לעינו) והוי כמוציא בשפתיו ואין קולו נשמע, והרי הוא כחרש שאף הוא לא יכול לתרום אף שמוציא מפיו אלא שאין הקול נשמע לאזנו ומאי שנא אלם שכותב ברכתו בכתב מחרש שמברך בקול אך אינו יכול לשמוע את ברכתו ולפיכך לא יתרום, הלכך אין כל ראיה שכתובה אינה נחשבת כדיבור במקום ששם דיבור מועיל, כגון לצאת ידי חובת לימוד היכא דהרהור לאו כדיבור, אבל כתיבה הוי כדיבור, וצריכים לפ"ז לברך עליו ברכת התורה, ואפילו לאלו שאינם סוברים

וכנגד זה גם נכתבו בתורה ארבע לשונות של גאולה, כנגד ארבעת החלקים שנתמעטו מהשעבוד שנגזר על ישראל במצרים.

ובזה מבואר ג"כ מה שכתוב "וחמשים עלו בני ישראל", דהיינו מחומשים, שיצאו משם בשעה שנסתעבדו רק אחד מחמשה ממה שהיה ראוי להם.

ולפ"ז מבואר מה שכתוב בפרשת ויגש שבשני הרעב אמרו המצרים ליוסף לא נכחד מאדוני כי אם תם הכסף וגו' קנה אותנו ואת אדמתנו בלחם וגו' ואז קנה יוסף את כל אדמת מצרים תמורת המזון, וע"פ שורת הדין היה ראוי שכל תבואת מצרים תהיה מכאן ואילך שייכת לפרעה, אמנם יוסף ויתר להם ד' חלקים כמ"ש "ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה הא לכם זרע והיה בתבואות ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם" וגו', ולכאן תמוה לשם מה נכתבו דברים אלו בתורה.

אמנם לפי הענין הנ"ל מבואר, דהרי אמרו חז"ל דמה שקנה העביר יוסף את כולם לערים הוא כדי שלא יאמרו לישראל גולים אתם, וכמו כן י"ל דעל ידי שקנה את כולם עבדים לפרעה שוב לא יוכלו המצרים לומר לישראל עבדים אתם, שהרי גם הם יהיו עבדים לפרעה כמותם, וכיון שידע יוסף (ע"י פתרון חלומו של שר המשקים) שלבסוף יוותרו לישראל ד' חלקים מהשעבוד שהיה ראוי להם, לכן כנגד זה ויתר גם הוא למצרים ד' חלקים מהשעבוד הראוי להם.

ועוד פעל יוסף בזה שכאשר קטרג השר של מצרים ואמר שנתרו לישראל עוד ד' חלקי שעבוד, אמר לו הקב"ה הרי גם לעמך היה ראוי עוד ד' חלקי שעבוד ויותר להם יוסף. ולכן אמרו חז"ל שהים לא רצה להקרע עד שראה ארונו של יוסף, שע"ז נזכר במה שויתר יוסף למצרים ד' חלקים משעבודם, והוכרח גם הוא לוותר לישראל כך.

ובזה מבואר גם הא דכתיב רק אדמת הכהנים לא קנה, דהא כל מה שקנה אותם היה כנגד מה שישתעבדו אח"כ בישראל, ולכן לא קנה אדמת הכהנים, שצפה שגם בישראל שבת לוי לא ישתעבדו, וכדפירש"י בחומש.

ובזה מבואר גם מה שתקנו ד' כוסות של יין דוקא, דהוא משום ששעבוד ישראל במצרים היה כדי לצרפם מזהמת הנחש הקדמוני שנכנסה בהם בחטא עץ הדעת, ועץ הדעת היה גפן, ואיתא במדרש שחיה סחטה ענבים לאדה"ר ושתי יין, ולכן הד' כוסות הם ג"כ של יין.

ולכן לפני שירד יעקב אבינו למצרים שלח לו יוסף יין ישן כמ"ש במדרש, כי י"ן יש"ן בגימטריא ת"ל, לרמוז לו שהגיע השעה של גזירת ת"ל שנה שנאמרה לאברהם, ונקרא יין "ישן" לרמוז שגזירה זו היא משום היין ששתה אדה"ר לפני יותר מאלפים שנה.

ולכן הקדים הקב"ה את צווי לקיחת קרבן פסח ד' ימים קודם שחיטתו כדי שבזכות זה יקדימו ישראל להגאל ד' חלקים קודם זמנם, וע"י שמסרו נפשם באותם ד' ימים וקשרו את אלהי מצרים בכרעי מיטתם לעיני המצרים, נצטרפו ונזדככו כל מה שהיו צריכים להצרף במצרים עוד שד"מ שנה.

ולכן אוכלים בליל פסח ד' כזיתים של מצה, ב' באכילת מצה, וב' באפיקומן, כיון שאכילת מצה רומזת למהירות הקץ כמ"ש מצה זו על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם, והיינו שאם היו נשארים עוד היו מגיעים לנ' שערי

קולו בשביל להוציא את האחרים ידי חובה. אבל תפילת משה רבינו לא נעשתה רק להעתיר לקבי"ה בתפילה ולכאורה דומה היא כמו תפילת לחש דמאי שנא? הרי הקבי"ה שומע בכל מקום ובכל קול, וכך באמת מסיק שם העמק שאלה להלכה. הלכך נראה מדברי העמק שאלה שלא כדברי השפת"ח ודו"ק היטב.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

דברים נפלאים בענין ארבע לשונות של גאולה וארבע כוסות ממשנתו של התורת חיים

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם וְגַאֲלֵתִי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים. וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם (ו, ו-ז)

בתורת חיים חולין צ"ב ע"א ביאר דברים נפלאים מאוד בענין הארבע כוסות והקדמת היציאה ממצרים, ונערוך את עיקרי דבריו בס"ד בלשון קלה ובתוספת ביאור:

הנה בתחילה נגזר על ישראל להיות משועבדים במצרים ארבע מאות שלשים שנה, כמ"ש ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים, וכתב הרמב"ן שם שאף שלאברהם נאמר רק שיהיו במצרים ארבע מאות שנה, מ"מ במה שאמר "ודור רביעי ישובו הנה כי שלם עון האמורי עד הנה" רמז לשלשים שנה הנוספות, אמנם לבסוף עיקר שעבודם של ישראל היה רק פ"ו שנים משולדה מרים, כמ"ש במדרש שמשום כך נקראה מרים ע"ש וימררו את חייהם, נמצא לפ"ז שלא נשתעבדו ישראל אלא חמישית ממה שנגזר עליהם מלכתחילה.

ולפ"ז מבואר מה שנאמר בפרשת בשלח "וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם", ואיתא במדרש שהוא השר של מצרים, ויש לומר שרדיפתו אחריהם היתה משום שבא בטענה שעדיין לא נגמר זמן שעבודן שנגזר עליהם.

ולפ"ז מבואר גם מה שאמרו חז"ל שבתחילה לא רצה הים להקרע עד שנגזר עליו, ולכאורה הרי כבר בבריאת העולם התנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני ישראל, אמנם להנ"ל י"ל דהים טען שעדיין לא הגיע זמנם של ישראל לצאת ממצרים, וממילא עדיין לא הגיע זמנו להקרע לפניו.

וכשחזרו המרגלים ואמרו אפס כי עז העם וגו' והניאו לב בני ישראל מלבא לארץ, אמרו בני ישראל נתנה ראש ונשובה מצרימה, ולהנ"ל יש לבאר שלא היו סתם שוטים לחזור ולהשתעבד, אלא טענו שכנראה עדיין לא הגיע זמנם לצאת, וחשדו שמשה רבינו הוציאם מעצמו בלי רשותו של מקום, וחששו פן יארע להם כמו שקרה לבני אפרים שדחקו את הקץ ונהרגו כולם.

ומהירות הקץ נרמזה בחלומו של שר המשקים, שאמר והיא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכולותיה ענבים, היינו שבתוך כמה רגעים פרחה הגפן ועלה נצה פתח הסמדר והבשילו הענבים, ונאמרה שם המילה "כוס" ארבע פעמים, (שלוש בחלום ואחד בפתרונו של יוסף), לרמוז שהקב"ה ימהר את הקץ שד"מ שנים כשיעור ד' פעמים כו"ס, ולכן שותים ארבע כוסות בליל הסדר, ולכן מבואר במדרש שהארבע כוסות כנגד ארבע כוסות שבחלומו של שר המשקים.

במצרים קשר הטומאה, שכל הד' קליפות נקשרו שם לשלוט על ישראל, וכנגדם ת' שנים נגזרו עליהם להיות בשעבוד, לגאלם מכל הד' גאולה שלימה, ואילו סבלו ישראל גלות שלימה הגאולה ג"כ היתה שלימה שלא היה אחריה גלות, אבל כיון שלא יכלו לסבול את הגלות והיה צריך לקצר אותה, לא נטלו הקליפות את כל הראוי להם, ולאחר מכן שלטו כל אחד במקומו בד' מלכיות, ובשעה שחטאו במדבר שבו ונמסרו לאותם ד' במ' שנים של המדבר").

וענין זה נרמז בכתוב "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ ועשיתם הרע בעיני ה' וגו' העדותי בכם היום כי השמד תשמדון", "השמד תשמדון" היינו שישבו עליכם אותם שמ"ד שנים שעדיין חסרים לכם מן השעבוד.

ומטעם זה כל גזירה של הגוים על ישראל נקראת בלשון חז"ל גזירת "שמד", כיון שהיא מכח אותם שמ"ד שנים.

עד כאן דברי התורת חיים הנפלאים והמתוקים, והדברים מאירים ושמחים וקילורין לעינים, תורת ה' תמימה משיבת נפש. ויש להוסיף דלפי דבריו מבוארים היטב דברי ר' לוי בירושלמי פסחים פ"י ה"א שארבע כוסות של ליל פסח הם כנגד ארבע מלכיות, ולכאורה תמוה מאוד מה ענין הכוסות שתקנו דרך חירות לד' המלכיות שהם רק צרה ושעבוד, ויש המבארים לפי דברי האחרונים שהבאתי לעיל בהערה שהד' מלכיות באו להשלים את מה שהיה חסר מגלות מצרים, נמצא שבזכות הגלות של הד' מלכיות נגאלו אבותינו ממצרים לפני שהגיעו לנ' שערי טומאה, שאז לא היה להם תקנה ח"ו, אכן עדיין קשה דמ"מ הד' מלכיות הם שעבוד וא"כ למה תקנו את הד' כוסות דרך חירות, אכן לפי דברי התורת חיים יש לומר דעיקר כוונת ר' לוי היא שהד' כוסות הם כנגד ד' גלויות שהיו ראויים להם אז, ולד' גלויות אלו קרא ר' לוי ד' מלכיות, כיון שלבסוף נשלמו בהם, נמצא שכוונת ר' לוי אינה לשעבוד אלא לגאולה שנגאלו באותו זמן מגזירת ד' מלכיות.

טומאה ומחמיצים ח"ו, ולכן גאלם קודם זמנם, ולכן אוכלים ממנה ד' כזיתים לרמז שמיהר גאולתם בד' חלקים.

ומה שיותר הקב"ה לישראל ד' חלקים משעבוד היה זה כנגד ד' זכויות שהיו בהם, שלא שינו שמם ולשונם ולא היה בהם עריות ולשון הרע.

אך באמת נראה שהקב"ה לא וויתר לישראל לגמרי על הד' חלקים הללו, שהרי כל האומר הקב"ה וותרן הוא וותרו חיי, אלא יותר נראה שהקב"ה רק דחה את הד' חלקים הנותרים לזמן אחר, ואח"כ באמת נתקיימו הד' חלקים הללו בד' גלויות, בבל מדי יון אדום

(ענין זה שהד' גלויות באו להשלים את החסר מגלות מצרים, מבואר גם בדברי עוד אחרונים, בספר מעשה רוקח על המשניות מסכת פסחים ד"ה ובזה כתב: "אלו היו בגלות מצרים ת' שנה כמו שהיה בגזירת בין הבתרים היה אז גאולה שלימה ולא היה אחריה שום גלות, אך כאשר נשתקעו במ"ט שערי טומאה ע"י מעשיהם ואלו היו שם שוב לא היתה להם תקנה וה' ברחמיו הוציאם קודם זמנו, וכל הגלויות המה השלמה לגלות מצרים", וכ"כ החיד"א בשמחת הרגל על הגש"פ לימוד שני ד"ה צפון בשם הרמ"ע מפאנו ושאר מפרשים.

ובספר תיקונים חדשים להרמח"ל תיקון ה' כתב: "ותא חזי דבהווא זמנא דאתקשר במצרים קטרא דמסאבותא דכלהו ד' קליפין אתקטרו תמן לשלטאה על ישראל, ולקבלייהו ת' שנין אתגזרו עליהו למהוי בפולחנא, למפרק להו מכל ד' פורקנא שלים, ואלמלא סבלו ישראל גלותא שלים, פורקנא נמי שלים הוה, דלא הוה אבתריה גלותא, אבל כיון דלא יכלו למסבל גלותא, ואצטריך לאתקצרא, לא נטלו כלהו קליפין כל דלהון, ולבתר שלטו כל חד באתריה בד' מלכיות, ובשעתא דחבו במדברא תבו ואתמסרו לאנון ד' במ' שנין דמדברא", (תרגום: "ובא וראה שבאותו זמן שנקשר

~~~~~

נחשבה" – הגאון רבי יחיאל הלוי נוביך שליט"א

שמעון ותהי נפשכם.

וידבר משה בן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה. משמע שהייתה ציפיה שישמעו אל משה, ולא שמעו. וצריך להבין למאי נפק"מ אם שומעים אל משה, הלא לא הם שצריכים לשמוע כי אם פרעה. ובאמת בתחילת הפרשה צריך להבין, לכן אמור לבני ישראל אני ה', והוצאתי אתכם וגו' והצלתני וגו' ולקחתי אתכם וגו' וגאלתי אתכם וגו', מאי כולי האי, מדוע הוצרך משה להאריך ולומר כל זה לעם ישראל.

והנה פרעה הכביד עולו על עם ישראל, ואמר **תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר**, ולכאורה למאי נפק"מ אם יחשבו כך או כך, הלא בין כך לא יוכלו לצאת.

והנה מצינו כנגד ארבעה בנים ואחד רשע. ותמוה בשלמא כל הבנים מובן, אולם להרשע, הלא בין כך ובין כך מקהין את שיניו. דאילו הי' שם לא היה נגאל.

אולם ביאור הענין הוא, כי גאולת מצרים לא יכלה להיות בלא שיהיו עם ישראל ראויים לגאולה, לקבל התורה ולהיות עם ה', והיה נחוץ בשביל כך שיכירו ויקבלו הנבואה של **הוצאתי והצלתני וגאלתי ולקחתי**, ולדעת שעיקר המטרה זהו **הולקחתי**, ופרעה הבין זאת היטב, כי היה חכם גדול, כדאמר רבינו בחיי על הפסוק מי ה' אשר אשמע בקולו, עי' שם, והוא הבין וידע שהסיכוי היחיד למנוע את הגאולה, הוא כאשר עם ישראל לא יקבלו על עצמם עומ"ש. ולכן אמר **תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר**, כי חשב ולא מעט בצדק, שכך יוכל למנוע מהם להתעלות למדרגה שעל ידה יהיו ראויים לגאולה.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה. לכאורה למה מקרי וידבר משה בן אל בני ישראל. אמנם לא כן הוא. יתכן לדבר והשני לא שומע. כי השמיעה צריכה עוד הכנה. והדיבור רק נותן אפשרות לשמוע, אבל השמיעה עצמה צריכה הכנה.

ולא זו בלבד אלא שיתכן אפילו ללמוד ועדיין לא לשמוע ובפרק שנו חכמים תנן במ"ח קנינים, בתלמוד, ובשמיעת האוזן. והיינו שהם שני ענינים שאין אחד מחייב השני. ומי שאין לו רצון חזק כברזל לא ישמע כלל. ולא ידע שמפסיד משהו.

ובאור החיים ולא שמעו, אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח, כי התורה מרחיבה לבו של אדם. וברשב"ם ולא שמעו אל משה, עתה, אעפ"י שהאמינו לכתחילה כדכתיב ויאמן העם, שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה, והנה עתה הכביד עליהם יותר ע"כ. והרי מבואר דמה שלא שמעו הוא בגלל עצת פרעה הרשע, ודו"ק.

אפילו הקל ביותר כדי שתחוש יחד עם משפחתה בנוח. הוא נטל גם את התיבה המיוחדת של התכשיטים וההון שנטלה עמה כדי שתוכל לכלכל את הצעדים הראשונים שלה בעיר הקודש.

תוך שהוא מעלה את הדברים אל הסיפון חש רב משה יוסף בעיניים רעות שלטושות אחריו, נראה שמישהו חורש עליו רעות, הוא חש קור וחום שפושט בכל גופו, הוא ניסה לפנות לאחוריו לראות, אולי יצליח לקלוט את העוקב אחריו, אך ללא הצלחה, כל האנשים מאחור היו נוסעים שהמתינו בתורם לעלות לסיפון, ספק נכנס ללבו של ר' משה יוסף, אולי עצביו נחלשו והוא מדמיון דברים, בדרך כלל חושיו החדים לא בגדו בו, מה שקלט בחושיו היה במציאות, אך הלחצים האחרונים שעבר יכולים להביא לכל מיני תוצאות, לכן לא ידע להחליט, האם יש אדם בספינה שחורש כנגדו רעות או שזה רק דמיון. הוא החליט, לא להתייחס מדי בחשדנות, אבל להיות ערני למדי.

הוא סידר את התאים הנוחים, בצד ימין של האוניה שכנה משפחת פינקלשטיין בתוך סוויטה נוחה למדי שעלתה הון רב, רב משה יוסף לקח על עצמו חלק גדול מההוצאות, כדי להקל על מחותנתו לקבל את ההחלטה הנכונה בזמן. את משפחתו שיכן בצדה השני של האוניה, כדי שלא יהיה שום קשר ושייכות עם משפחת החתן, הוא דאג לעשות תיאום, מתי כל אחד יעלה לסיפון העליון לשאוף אויר, הכל נעשה בשיא הצניעות וכך במשך המסע לא ראו החתן והכלה זה את זה (חיים שלום וצארטיל לא נפגשו למרות היו מאורסים חודשים ארוכים ולא ידעו זה מזו כלל).

רב משה יוסף קבע ללמוד עם חיים שלום ואפרים זלמן בתא המשפחתי של משפחת פינקלשטיין, הוא צייד את עצמו עם מספר גמרות וחומשים ואוה"ח הק', כדי שלא יהיו חלילה וחס מתבטלים מתורה, פרק זמן הנסיעה אמור היה להיות כעשרה ימים, עד שיגיעו לנמל חיפה. בפרק זמן זה קבעו לעצמם ללמוד את מסכת חגיגה ולחזור עליה כמה פעמים. מלבד זה קבע עמם שיעור כל יום באו"ח הל' מועד ובשבת לימוד הפרשה בעין עם האוה"ח הקדוש שהיה בן לווייתו מאז היותו נער צעיר.

אף שבתא היה לא מעט מחניק עקב הדברים הרבים ששכנו במקום, לא התפתה רב משה יוסף אפילו רגע קט לשבת על הסיפון המרווח בו היה אויר צח בשפע, כדי שלא לראות מחזות לא צנועים וכו', מלבד זאת רוב שעות היום היה הסיפון גדוש באנשים שניהלו שיחות ערניות על המצב ברחבי העולם וקשה היה להתרכז בלימוד, לפיכך העדיף שילמדו בתוך התא, הם בחרו מקום קצת נוח וישבו וגרסו יחד את הגמ' שלקחו עמם. אבל על סדר אחד לא ויתרו ללמוד בסיפון, בשעות המאוחרות כאשר היה הסיפון שקט, היו רב משה יוסף וחיים שלום עולים לסיפון ללמוד כמעט בחשיכה, שכן רק לוקס אחד האיר את השטח בו היו ישובים, באותם רגעים נהנו מרוח קלילה שהייתה מקדרת אותם ונעים היה לשבת ללמוד את הסוגיות הקשות שקשה לעמוד עליהם בחדר המחניק.

מאפרים זלמן נמנע ללמוד איתם כל המסע, מהרגע הראשון התגלה כי הוא רגיש לים, הוא קיבל כמעט בהתחלה את "מחלת הים" ושכב במיטתו ללא כוחות, וכשיכול היה ללמוד למד לעצמו בתאו.

היה זה בלילה השלישי לשהותם על גבי הסיפון, הראיה הייתה מאד קלושה, באותם רגעים היו גלים די חזקים שהתנפצו על גבי הספינה וחלקם התיזו מים על הסיפון, רוחות חזקות נשבו וגשם קל וטורדני החל לרדת על הסיפון, ר' משה יוסף העיר כי הלילה אינו מתאים ללימוד עיוני, וכדי היום להקדים לישון, חיים שלום נפרד מחמיו לעתיד ופנה לחדרו בצעדים איטיים, לפתע עברה חלחלה בגופו, הוא ראה דמות מסתורית גוחנת ליד דלת הסוויטה, נראה שהברנש מתכוון לפרוץ אל תאם, הוא הבחין כי ביזו האחת אווזי הלה במברג מוארך ומנסה ללא לאות לפרוץ את המנעול. ביזו השניה אחז הברנש חפץ מוארך, הוא לא ידע מה זה בדיוק, אבל מוחו אמר לו שזה כלי משחית שלא נועד להיטיב עם הבריות.

"מי יודע מה הוא חפץ לעשות? אולי הוא רוצה להרוג את בני משפחתי?" עברה מחשבה מפחידה במוחו.

בלי שירצה פרצה מפיו צעקה נוראה: "איךן ראטעוועט, עס שטעהט דא א'באנדיט א'רויבער א'מערדער, און פראבירט אדורך ברעכן צום אונזער וואוינונג, ראטעוועט אונז, פאר ווען סיא וועט זיין שפעט" (יהודים הצילו, עומד כאן ליסטים ורוצח שמנסה לחדור לביתנו, הצילו לפני שיהיה מאוחר).

הצעקות הבהילו את השוחד המסתורי ששקוע היה היטב במלאכתו, הוא הסתובב לראות מי מפרע לו במעשהו, הוא קלט בחשכה את חיים שלום שעומד קפוא מרוב פחד, הוא רץ אליו במהירות במטרה לתופסו ולהטילו לים הסוער, חיים שלום התנגד והתפתל בכל כוחותיו להיחלץ מידי, הוא צרח צרחות אימים אבל הברנש המרושע לא נבהל הוא הרימו אל על, בשבילו היה אפרוח צעיר, הוא גחן אל הים מכין עצמו לזרוק את הבחור לים. חיים שלום היה מבוהל עד עמקי נשמתו, הוא ראה את המוות לנגד עיניו כל גופו היה כבר מחוץ לסיפון רק ידיו של הרשע היוו את הבסיס היחיד שהחזיקו בחיים, אותו נבל צרף רק להרפות את אחיזתו והוא נופל למים השוצפים. חיים שלום תפס בשארית כוחותיו את רעמת שערותיו הארוכה שהשתלשלה עד לאמצע חזהו זהו היווה את קש ההצלה שלו לעת עתה. הרוצח נאק מכאבים, הוא ניסה בכל כוחו לסלק את אחיזתו האיתנה של הקרבן בשער, באותו רגע קילל באיטלקית את שפעת שערו שעמדה לו לרועץ, חיים שלום בטוח היה כי סופו קרוב, הוא ראה את מותו לנגד עיניו ונזכר בשמע ישראל שאמר אביו בטרם מותו, הוא החל לזעוק בקולות על אנושיים את מילות "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" אחיזתו רפתה מעט מהשערות המגינות, עוד שניה יוטל למים הזדוניים וברגע אחד יטבע בים הסוער.

רב משה יוסף שהיה מרוחק בדרכו לצדה השני של האוניה שמע לפתע את הזעקות הנוראות של חתנו חיים שלום, ברגע זה נזכר בעיניים הרעות שנלטשו בגבו בעת שהלך עם קופסת התכשיטים של משפחת פינקלשטיין, מי יודע אם כעת לא מתבצע מעשה שוד אכזרי שמעורב בו חתנו. הוא רץ טרוף נשימה אל תא המשפחתי של משפחת פינקלשטיין. לנגד עיניו נראה אדם

גבוה ורחב מחזיק בחתנו שמפרפר כתרנגולת מבוהלת בידי, הוא היה מוטה כלפי המים, נראה שהלה רוצה לזרוק אותו לים, דמו סער בקרבו, בעוד שניה חתנו כבר במים רח"ל.

הוא זינק כפנתר מהיר על אותו גוי ובכוח על אנושי הטה אותו כלפי הסיפון, בניסי ניסים לא נשמט חיים שלום מידי אל הים הרועש בשל אחיזתו בשער התוקף, כשרפתה ידו נפל חיים שלום על גבי הסיפון, הבריון היה המום מההתקפה הפתאומית עליו ונפל ארצה, אך גופו החזק התאושש במהרה, הוא הרים את עצמו מעל הסיפון מנסה לתקוף את רב משה יוסף, אך הלה היה זריז ממנו, הוא הצליח להוציא מידי את האקדח וכיון אותו אל ראשו של הגוי, הוא צעק אליו באנגלית ואיטלקית: אם תעז לזוז ממקומך אני יורה בך למוות. הבריון קפא במקומו, הוא ידע שהאקדח טעון במספר כדורים, לחיצה אחת יכולה להמית אותו ברגע קט, הטווח היה קצר ביותר ואי אפשר לפסס אותו, הכדור שיפגע בו יפצח את גלגלתו מצד לצד, המוות יהיה מהיר כבר, יתכן שאפילו לא יחוש בכאב המכה כי כבר יהיה מת לחלוטין.

חיים שלום לא עמד בשקט לרגע למרות השינוי הפתאומי, הוא היה בהיסטריה מוחלטת וזעק בקולי קולות "ראטוועט סאז דאה אלעבנס געפאר, אַרויזאמער מערדער וויל אונז דערפאטערן" הצילו יש כאן סכנת חיים רוצח אכזרי מנסה לחסל אותנו" הצעקות הזהדו בחשכת הלילה והעירו אנשים רבים שיצאו בבהלה לראות מה קורה, איש לא האמין שבספינה זו יהיה מאורע סוער. עד עתה עברו עליהם שלושה ימים בשקט, מי ציפה שבאוניה מסתובב רוצח אכזרי שמנסה להתנכל לנוסעים שלווים, עתה יצאו כולם וראו את ר' משה יוסף עומד עם אקדח שלוף ומולו עומד אדם גברתן שידיו מורמות אל על, שלושה מבין הנוסעים רצו אל החשוד ואחזו בו בחזקה, הם הטילו אותו אל הרצפה וכפתו אותו בחבלים חזקים שלא ינסה להשתחרר, ר' משה יוסף היה חיוור כסיד, עדיין היה קשה לו להגיע אל עצמו, המהירות העצומה ממוות לחיים טלטלה אותו, רק לאחר מספר רגעים עמד וסיפר על נס ההצלה המופלא שקרה עם חיים שלום התלמיד שלו שכמעט הוטבע על ידי אותו רשע שניסה להיפטר ממנו, לאחר שהיה הראשון שהפריע לו בפעולתו לשדוד את משפחת פינקלשטיין. הקהל היה נרעש מהסיפור והיו שחששו שיש עוד נוסעים מסוכנים, אחד מהנוסעים זיהה את השודד כאחד ממלחי האוניה, הוא ראה אותו מספר פעמים יחד עם קברניט האוניה. מי יודע אם לא נפלנו בידי אוניית שודדים? תהה בקול. אך הוא היה דעת יחיד, רובם אחזו שאותו מלח פעל עד דעת עצמו.

השודד הובהל אל הקברניט שהיה בחדרו, קשה היה לו לקלוט שאחד מהמלחים המצטיינים שלו רצה לשדוד ולהרוג את אחד הנוסעים, הוא כלא את המלח בתא מיוחד שנועד למקרים קשים. לאחר מיכן התנצל בפני הנוסעים על האירוע הקשה וציין בפניהם שהוא עובד על האוניה כ-25 שנים ועד לנסיעה זו לא היה סיפור פלילי זו הפעם הראשונה שכשל, המלח שנקרא בשם גיוני היה בעל עבר נקי ושירת באוניה כרב מלח משך עשר שנים, מעולם לא הייתה לו תקלה עם אחד הנוסעים (הוא לא ציין שכמעט עד עתה הייתה אוניית משא ולא שימשה כלל נוסעים).

שעה ארוכה התגודדו אנשים על הסיפון בסמוך לסוויטה של משפחת פינקלשטיין, גב' פינקלשטיין למרות שהתעוררה מהרעש הגדול שמחוץ לתאה וקלטה כי יש אירוע לא נעים על גבי הסיפון לא יצאה לחוץ מפני צניעותה הרבה, היא מנעה מילדיה לצאת לסיפון, תוך כדי הבחינה כי חיים שלום בנה איננו בחדר ופחדה שמא אירע לו חלילה וחס דבר לא טוב. תיכף נטלה את התהילים בן לווייתה הקבוע והתחננה לבורא עולם שישמור על חיים שלום בנה שלא יקרה לו שום תקלה ומכשול ח'ו.

רב משה יוסף רצה ללוות את חתנו חיים שלום לתאו לאחר שנגרע לחלוטין, לפתע ניגש אליו אדם לא מוכר, היה זה גבר כחוש וגבה קומה, בעל זקן שחור ודליל, שתי פאות דלילות השתפלו מצדעיו, הן התפזרו לצדדים בשל הרוח החזקה שנשבה, מצחו הגבוה העיד כי הוא חכם מאד, הוא ניגש לר' משה יוסף להביע בפניו את התפעלותו.

"יונגערמאן דוא ביסט אנעלד, האסט געוואסט וואס צוטהאהן ביים צייטן, דאס באווייזט אז דוא ביסט אַמוטיגער בראווער מענטש, גיבענטשט דיא אידישע פאלק וואס האט אריס גענומען אזלעכע פערשוניגען וויא דוא" (אבך אתה גיבור, ידעת מה לעשות בזמן הנכון, זה מעיד לכולנו שאתה אדם אמיץ מאד, מבוך העם היהודי שהוציאו כאלו אנשים כמך).

ר' משה יוסף הסתכל בתימהון על אותו אדם שיצא מגדרו להחמיא לו, הוא מחה כנגדו: "איך כאן מעשה מיוחד, כל יהודי באשר הוא היה אמור לעשות את הצעד הזה, כשרואים את הסכנה הנוראה שריחפה על הבחורון הצעיר שכמעט וסיים את חייו בים, מי היה עומד מנגד? הייתה לי סיעתא דשמיא גדולה להגיע בזמן ולהציל את הבחור שלי ממות בטוח, על זה צריכים להודות ולהתפעל מההשגחה העליונה שליוותה אותנו, למנוע אסון כבד ביותר ה' ירחם. ק' צריכה להיות ההסתכלות של יהודי מאמין וירא שמים, ולא להלל גבורת בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר".

נבך אותו יהודי ואמר לו: "חלילה וחס לרגע לא חשבתי אחרת, אלא שנדהמתי לראות איך יהודי אינו פוחד מגברתן איום ונורא שרק בידי יכול היה לחסל כמה אנשים, לא כ"ש כשהוא מצויד במשחית כזה, אני ראיתי בזה אות שיש לך כוחות נפש מיוחדים, והערכת זאת מאד, כי אני רגיל רק לתופעות של כבשים שפושטים את צווארם הישר לשחיטה, דבר זה מתסכל אותי מאד, למה אנחנו צריכים להיות כאלו "נעבאכס" (מסכנים).

"כיהודי מאמין אני יודע שהקב"ה סיבב ק' את קשיינו בגלות, לא גלינו מארצנו כדי לחיות בשלוות הנפש, כל הגלות נועדה למרק את העוונות הרבים שלנו כלפי הבורא ולפיק אנו כבר אלפיים שנה נרדפים על צווארנו, עד שלא נהיה ראויים לגאולה האמיתית לא תהיה לנו תקומה, הנה כעת רח"ל עומד שטן איום ונורא אשמדאי וארכי רוצח היטלר ימ"ש, כשבאמתחתנו תוכניות זוועה לכל בני העם היהודי, וכי יש בידינו למנוע ממנו את מחשבותיו הרעות? האם תאמר שעלינו להתחמש ולצאת

להלחם בו, הרי כל אחד מבין שאלו שטויות והבלים, הדבר היחיד שצריכים לעשות, לנוס בזמן ממקום הסכנה ולא לחכות ליפול לידיהם, זה הצעד היחיד שאנו יכולים לעשות, מלבד חלק התפילה והבקשות והצומות והזעקות שזה כוחנו ונשקנו מול האויב, לא בחיל ולא בכוח מנצחים אנו את אויבנו, רק בכוח התורה והתפילה". השיב לו ר' משה יוסף בעז.

הרגיש אותו יהודי שעומד הוא לצאת מהסיפור כשידיו על ראשו, על כן מיהר להסביר את עצמו: בודאי שאתה צודק בכל דברך, אף אני אחד מאנשי הישוב הישן היושב באהלה של תורה, שלא תחשוך בי כי אני חלילה מן המשכילים או הציונים הרשעים ח"ו, אם אתה קצת מבין בלימוד, יכול אני כעת לדבר איתך בכל נושא בש"ס, מברכות ועד נידה, ב"ה שוקד אני על תלמוד ומעולם לא אחזתי יד בחרב וחנית. רק שמאד התפעלתי לראות אדם שלא מפחד מהמוות ולא מאבד את העשתונות וק"ז זכית להציל בחור צעיר ממות בטורח".

עתה הסתקן ר' משה יוסף מאד מאיש שיחו המוזר, שלרגע חשדו כאחד שנגוע בנגע ההשכלה. "האם מותר לשאול אותך, מה פירוש שאתה מאנשי הישוב הישן? האם איך מאנשי פולין ארצנו שכעת נמלט בעור שיניו לפני שיעלה עליה הכורת ח"ל?"

"אכן כן, איני איש פולין, תושב ירושלים עיה"ק אני, דור שלישי בארץ, אבי סבי עלה לארץ מליטא עם קבוצה קטנה של פרושים, כל ימי גדלתי בירושלים עיה"ק וב"ה זכיתי לשבת וללמוד עד עתה, אציג את עצמי בשמי המלא, שמי משה כהן, אני צאצא של הגה"ק רבי רפאל הכהן מהמבורג צוק"ל, זקיני רב אבא הכהן סוסבער זצ"ל עלה מקובנא בשנת תרמ"ו וקבור בהר הזיתים.

"אם כן מה הק עושה באוניה זו? עד כמה שאני יודע, הספינה מכילה רק יהודים שבורחים מפולין ועוד קבוצת צליינים גויים שבאים לתור את ארץ ישראל".

"שאלת שאלה טובה מאד, ובכן אומר לך היות ובירושלים שוררת עניות מרובה, הלכתי לפולין גליציה ורוסיה לעשות מעט לביתי, יש מקצוע לא נעים הנקרא "שנור" וההכרח לא יגונה, שהיתי בפולין רוסיה וגליציה במשך למעלה משנה והצלחתי בס"ד לאסוף סכום מכובד, עתה אני חוזר עם זה, כדי שאוכל לשבת על התורה והעבודה מתוך מנוחת הדעת"

"לא יכולת לנסוע באוניה יותר מוזלת מזו, הרי איך מעפיל ואיך בסכנת חיים כמונו שנאלצים לחמוק מעיני ושיני האנגלים הרשעים שאף הם אחים לאשמדאי העמלקי בדרך אחרת, מה הביאך לאוניה היקרה כל כך?"

פני רב משה כהן השתנו מאד, קשת מראות עברו על פניו, אדום לוהט ארגמני שהפך אח"כ לצהוב ולבסוף אפור מאד. שתיקה כעוסה ליוותה את המעמד, אותו ר' משה כהן לא אהב את השאלה החטטנית שנכנסה לעומק ענייניו, אבל לא רצה לפגוע באיש שיחו הסקרן וחסר הטקט, הוא מילא את פיו מים... וכי הוא חי על חשבוננו מה זה עניינו? (זכורני פעם לפני שנים רבות, היה אחד שחיטט בענייני מאד, לדעת למה עשיתי ק ולא ק, והיתכן?! אמרתי לו שברגע שיכניס לי כסדר צ"ק בכל ראש חודש לחשבוננו אענה לו על כל שאלה, אבל כל עוד איני סמוך על שולחני, איני חייב לתת לו דין וחשבון מדיק)

רב משה יוסף קלט שנגע בנקודה רגישה ולא רצה לפגוע באיש שיחו שנראה אדם חיובי מאד, הוא עבר לתחום לא צפוי, דיבור בלימוד, הוא הביא לו קושיא חמורה מאד על דברי מנ"ח ב'מוסד השבת' שמוקשה מדברי ירושלמי ותוספתא שמוכח משם היפך דבריו. רב משה כהן התעורר לתחיית המתים, נראה היה שרק צריכים ללחוץ כל כפתור, הוא הכיר את דברי המנ"ח היטב, הוא ענה לו שני תירוצים מבריקים בזה אחר זה. המהלך הפתיע את רב משה יוסף והוכיחו לו כי רעהו החדש למדן בסדר גדול שלא מכיר, נראה שהוא מכיר את כל השיבישע רייד בנוסח ליטא, נוסח שלא כל קד הכיר, כיון שהיה עד עתה לומד בנוסח הלימוד הפולני, עתה עלה קרנו של אותו יהודי מסתורי בעיניו, חיים שלום עמד מהצד כשעיניו נוצצות, מוחו התעורר לתחיה, הוא תקף את כל המהלך של רב משה כהן ועשה ממנו גל של אבנים.

רב משה כהן היה מופתע לחלוטין, הוא לא ציפה כי בחורון כה צעיר יהיה כזה גברא רבה בלימוד, עתה שניהם שכחו את השעה המאוחרת ואת מזג האוויר הקפוא בחוץ, הם הסתערו זה על זה, לבסוף גברה יד רב משה כהן שהיה מנוסה יותר ממנו בכל המהלכים המפותלים, רב משה יוסף עמד מהצד כשעיניו לטושות מתדהמה, לכוה נחת לא ציפה, הוא הכיר את חיים שלום בתחומים שלמדו, אבל שהיו לו עוד מהלכים בסוגיות שמעולם לא דיבר איתו עליהם ובכזו חדות ומהירות, לדבר כזה לא ציפה.

"חיים שלום עתיד אתה להיות בלי עין הרע אחד מגדולי הדור הבא" הכריז רב משה יוסף בהתרגשות. "אמן ואמן" ענה חתנו המבויש.

רב משה כהן התרגש מאד, וביקש לקבוע במשך כל ימי ההפלגה חברותא עם שני הלמדנים הגדולים שגילה אותם באקראי. רב משה יוסף וחיים שלום ענו בחיוב, וכך נקבע שממחר בכל ערב ישבו שלושתם על הסיפון לדבר בלימוד ולעיין בכל מיני סוגיות קשות ברחבי התלמוד.

רב משה כהן היה מאושר, הוא לא ציפה לכזו חברותא, סבור היה כי יהיה בודד באוניה בכל ההפלגה, עתה לא יהיה משעמם לרגע.

קד התחיל הקשר הראשוני בין רב משה כהן אבך ירושלמי צעיר עם חיים שלום ובהמשך עם אפרים זלמן שהצטרף להיות תלמיד, עדיין לא היו תוכניות ארוכות טווח לאחר הגעתם לארץ, אבל בלב כל אחד הייתה משאלה כמוסה שהחברותא הזו תימשך, כי לחיים שלום ולאפרים זלמן החסידיים לא היה בעצם מקום בישיבה מסודרת בירושלים אף שהיו כאלו, כי לא הורגלו עד עתה למסגרת כזו, קשה היה לכולם לחשוב אך יוכלו עתה להיכנס למסגרת כזו.